

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणको प्रयोग

शिवप्रसाद तिमल्सिना

उप-प्राध्यापक

त्रि.वि., शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर

shivatimalsena@gmail.com

लेखसार

प्रस्तुत लेखमा कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त कार्यमूलक व्याकरणका विषयवस्तुहरूलाई पाठ्यक्रमअनुरूपता, छनोट र स्तरण, पाठसँगको सम्बद्धता र कार्यमूलकता तथा उदाहरण र प्रयोग अभ्यासका आधारमा विश्लेषण गरिएको छ । गुणात्मक ढाँचामा संरचित यस लेखमा तथ्याङ्क सङ्कलन पुस्तकालयीय अध्ययन र तथ्याङ्कको विश्लेषण वर्णनात्मक विधिबाट गरिएको छ । अध्ययनको प्राथमिक स्रोतका रूपमा कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकलाई लिइएको छ । निर्धारित पाठ्यपुस्तकबाट कार्यमूलक व्याकरणका विषयवस्तुहरू पहिचान गरी तिनको वितरण र प्रस्तुतिलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ भने तालिकाको व्याख्या विश्लेषणबाट निष्कर्षमा पुगिएको छ । अध्ययनबाट पाठ्यक्रमअनुरूपका अधिकांश विषय कार्यमूलक व्याकरणमा समेटिएको; वाच्य, शब्दवर्ग र कारक, विभक्ति तथा विभक्ति नियमको प्रयोग आदि विषयहरू जटिल प्रकृतिका छनोट गरिएको; वाच्य, कारक र विभक्ति तथा लेख्य चिह्नका विषयवस्तुहरू रेखीय स्तरणमा संयोजन गरिएको; पाठ सम्बद्ध र उदाहरण प्रयोगमा आधारित विषयहरूको कमी रहेको; कार्यमूलकताका सम्बन्धमा अस्पष्टता रहेको तथा व्याकरणका केही विषयवस्तुलाई सैद्धान्तिक स्वरूपमा प्रस्तुत गरिएको पाइएको छ ।

शब्दकुन्जी : कार्यमूलकता, छनोट, स्तरण, पाठसम्बद्धता, उदाहरण र प्रयोग ।

पृष्ठभूमि

भाषा पाठ्यक्रमका उद्देश्यहरू परिपूर्ति गर्नका लागि निर्माण गरिएको आधिकारिक पाठ्यसामग्रीलाई भाषा पाठ्यपुस्तक भनिन्छ । “यसमा भाषा पाठ्यक्रमका अपेक्षाअनुरूपका भाषिक पाठ्यांशहरूलाई विद्यार्थीको स्तर, अनुभव र सिकाइ आवश्यकता ख्याल गरी सङ्गठित गरिएको हुन्छ” (पौडेल, २०७३, पृ. २६३) । यसले

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणको प्रयोग

विद्यार्थीहरूलाई बारम्बार पढ्न, अभ्यास गर्न, गृहकार्य र कक्षाकार्य गर्न, सिकाइ सहजीकरण कार्यकलापलाई प्रभावकारी बनाउन र स्वाध्यायनका लागि मदत गर्दछ । त्यस्तै, शिक्षकका लागि अध्यापन योजना बनाउन, सिकाइ सहजीकरण कार्यकलाप सञ्चालन गर्न, आवश्यक छलफल र पुनरावृत्ति गर्न तथा मूल्याङ्कनका लागि समेत मार्गदर्शन प्रदान गर्दछ । त्यसैले भाषा पाठ्यपुस्तकलाई शिक्षण सिकाइको महत्त्वपूर्ण सामग्रीका रूपमा लिने गरिन्छ ।

भाषा पाठ्यपुस्तकमा पाठ्यवस्तुका रूपमा पाठ्यक्रम निर्देशित विधा र विषयवस्तु, शब्दभण्डार, नमुना अभ्यास, व्याकरण, चित्र आदि एकाइ प्रयोग गरिएका हुन्छन् (पौडेल, २०६७) । यस्ता पाठ्यवस्तुहरूमध्ये व्याकरणलाई भाषा संरचना र भाषाको प्रयोग प्रयुक्ति बढाउने सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण एकाइ मानिन्छ । यसले “भाषाका आन्तरिक नियम र व्यवस्थाको जानकारी र धारणा प्रदान गरी उच्चस्तरीय भाषिक सिप विकास गर्न” (ढकाल र खतिवडा, २०७३, पृ. १९०) सहयोग गर्दछ । तर आजभोलि व्याकरण सिकाउँदा भाषाका नियमहरूका बारेमा जानकारी नगराई विद्यार्थीको भाषा प्रयोगलाई शुद्ध, परिष्कृत र उपयुक्त बनाउने मान्यता विकास हुँदै गएको पाइन्छ (अधिकारी र शर्मा, २०६५) । यसै मान्यताअनुरूप आधारभूत तह, कक्षा ६-८ मा प्रयोग गरिएको व्याकरणलाई पाठ्यक्रम (२०६९) ले कार्यमूलक व्याकरण नाम दिएर कार्यमा आधारित बनाएर प्रस्तुत गर्ने तथा सिकाइ सहजीकरण कार्य पनि सोहीअनुरूप गर्ने गराउने दृष्टिकोण लिएको छ । यसका लागि कार्यमूलक व्याकरणलाई विधाका पाठहरूको प्रकृतिअनुसार संयोजन गर्ने तथा सैद्धान्तिक ज्ञान नदिई व्याकरण तत्त्वको पहिचान र तिनको उपयुक्त प्रयोग गर्ने क्षमता विकास गर्ने गरी शिक्षण गर्नुपर्ने धारणा वर्तमान पाठ्यक्रमले राखेको छ ।

नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणको प्रयोगका सम्बन्धमा न्यून मात्रामा अनुसन्धानहरू भएका छन्, पुस्तकहरूमा भने यस्तो चर्चा प्रशस्तै पाइन्छ । श्रीवास्तव (सन् १९९२) शिक्षणका लागि अनुप्रयुक्त (प्रयोगात्मक) शैक्षिक व्याकरण उपयोगी हुने धारणा राख्दछन् । शर्मा, शर्मा र नागौरी (सन् १९९७) प्राथमिक तहमा औपचारिक व्याकरण शिक्षणको जरुरत नपर्ने र उच्च प्राथमिक तथा माध्यमिक तहमा औपचारिक एवम् व्यावहारिक पाठ सामग्रीका आधारमा व्याकरण शिक्षण गर्नुपर्ने विचार प्रस्तुत गर्दछन् । अधिकारी (२०६२) का अनुसार शैक्षणिक व्याकरणका पाठ्यवस्तुहरूको छनोटमा मनोभाषाविज्ञान र समाजभाषाविज्ञानका सिद्धान्त अपनाइनुपर्ने तथा

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणको प्रयोग

पाठ्यवस्तुहरू स्तरणको सिद्धान्तअनुसार सरलबाट जटिलको क्रममा चक्रीय स्तरणमा संयोजन गरिनुपर्छ ।

पौडेल (२०६७) ले भाषातत्त्व छनोटका सामान्य आधारहरू आवृत्ति, विस्तरण, प्राप्यता, व्यापन र मनोवैज्ञानिक/शैक्षणिक पक्षको चर्चा गरेका छन् । शर्मा र पौडेल (२०६७) ले व्याकरणिक सुझ र व्यवहार तथा विशुद्ध प्रयोग अभ्यासहरूबाट व्याकरणसम्मत शुद्ध भाषाको प्रयोग गर्न सकिने दृष्टिकोण अघि सार्दै कक्षा ६-८ मा सरलबाट जटिलको क्रममा आगमनात्मक ढङ्गले व्याकरण सिकाउनुपर्ने धारणा राखेका छन् । अधिकारी (२०६९) ले वर्तमान सन्दर्भमा नेपाली व्याकरणको शिक्षणमा भाषा पाठ्यपुस्तक विधि अपनाउन खोजिएको तर त्यो पूर्ण रूपमा कार्यान्वयनमा आउन नसकेको धारणा राखेका छन् ।

ढकाल र खतिवडा (२०७३) ले भाषाका आधारमा व्याकरणको निर्माण हुने भएकाले व्याकरणले भाषालाई पछ्याउनुपर्ने तथा व्याकरण शिक्षण पनि भाषाको प्रयोग, प्रसङ्ग र सम्प्रेषणात्मक उपयुक्तताका दृष्टिले सहज र सरल ढङ्गले गरिनुपर्ने धारणा राखेका छन् । सुवेदी (२०७५) ले शैक्षणिक तथा मानक व्याकरणको अभावले गर्दा नेपाली भाषा शिक्षण प्रक्रियामा कठिनाइ उत्पन्न भएको तथा शिक्षकले पनि कार्यमूलक र व्यावहारिक ढङ्गबाट नेपाली भाषा तथा व्याकरण शिक्षण गर्न नसकेको निष्कर्ष निकालेका छन् । ढकाल र खतिवडा (मि. न.) ले व्याकरण शिक्षणका लागि आगमन र भाषा पाठ्यपुस्तक विधि सिफारिस गर्दै व्याकरण शिक्षणको क्रम र प्रक्रिया भने उदाहरणको प्रस्तुतीकरण, उदाहरणको अभ्यास र उत्पादन गरी तीन तहको हुनुपर्ने सुझाइएका छन् ।

उपर्युक्त चर्चाका आधारमा नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणको प्रयोगका सम्बन्धमा अनुसन्धानहरू नभएको र भाषा शिक्षणका सन्दर्भमा तयार पारिएका सैद्धान्तिक पुस्तकमा यस्तो चर्चा सामान्य रूपमा गरिएको देख्न सकिन्छ । विद्यालय तहका पाठ्यपुस्तकमा व्याकरणका के कस्ता पाठ्यवस्तु प्रयोग गरिएका छन् ? तिनको छनोट र स्तरण कस्तो छ ? व्याकरणका पाठहरू पाठसम्बद्ध छन् कि छैनन् ? तिनमा कार्यमूलकताको निर्वाह कतिको भएको छ ? प्रयुक्त पाठमा उदाहरण र प्रयोग अभ्यासको के कस्तो व्यवस्था गरिएको छ ? भन्नेबारेमा कुनै पनि खोज भएको देखिँदैन । तसर्थ यिनै समस्याको समाधान गर्ने तथा अनुसन्धानको रिक्ततालाई परिपूर्ति गर्ने सन्दर्भमा कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणको प्रयोग शीर्षकको लेख अघि बढाइएको छ । जसका उद्देश्यहरू कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणको प्रयोग

कार्यमूलक व्याकरणका विषयवस्तुहरूको अध्ययन गर्नु तथा प्रयुक्त व्याकरणका विषयवस्तुहरूको उपयुक्तता र सान्दर्भिकता केलाउनु रहेका छन् ।

अध्ययन विधि र सामग्री

प्रस्तुत लेखलाई गुणात्मक अनुसन्धान ढाँचामा संरचित गरिएको छ । कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त कार्यमूलक व्याकरणका विषयवस्तुको अध्ययनका लागि पुस्तकालयीय अध्ययन गरिएको छ भने सङ्कलित तथ्याङ्कको विश्लेषणका लागि वर्णनात्मक विधि अपनाइएको छ । अध्ययनमा कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकलाई प्राथमिक स्रोतका रूपमा लिइएको छ । कार्यमूलक व्याकरणको संयोजन, प्रस्तुति र प्रयोग सन्दर्भ विश्लेषणका लागि निर्धारित पाठ्यपुस्तकबाट कार्यमूलक व्याकरण खण्डमा प्रयुक्त सबै पाठहरूलाई सङ्कलन गरी तिनको विवरणात्मक प्रस्तुतिलाई तालिकामा क्रमशः प्रस्तुत गरिएको छ भने तालिकाको आवश्यक व्याख्या विश्लेषण गर्दै निष्कर्षमा पुगिएको छ ।

सैद्धान्तिक आधार

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणको प्रयोग अध्ययन गर्ने सन्दर्भमा अध्येताद्वारा निम्न सैद्धान्तिक आधार निर्माण गरी यिनैका आधारमा प्रयुक्त व्याकरणका पाठहरूको विश्लेषण गरिएको छ :

पाठ्यक्रमअनुरूपता

पाठ्यक्रमले अध्ययनीय विषयवस्तुलाई स्पष्टसँग उल्लेख गर्नुपर्दछ । पाठ्यक्रममा, निर्धारित विषयवस्तुको क्षेत्र, क्रम, निर्धारित विषयवस्तुलाई अध्यापन गर्ने सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप र मूल्याङ्कनको समेत स्पष्ट व्यवस्था गरिएको हुन्छ (शर्मा र शर्मा, २०६२, पृ. ४४) । तसर्थ पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त व्याकरणका पाठ्यवस्तुहरू पाठ्यक्रमअनुरूप भए नभएको अध्ययन गर्नका लागि पाठ्यक्रमअनुरूपतालाई आधार बनाइएको हो ।

छनोट र स्तरण

अधिकारी (२०६३) का अनुसार छनोट भनेको उद्देश्यअनुरूप उपयुक्त पाठ्यवस्तुको चयन गर्ने सचेत प्रक्रिया हो जसले उद्देश्य पूर्तिमा हुने अन्योल हटाउँछ । भाषा पाठ्यपुस्तकमा भाषातत्त्वको छनोट गर्दा आवृत्ति, विस्तरण, प्राप्यता, व्यापन र मनोवैज्ञानिक/शैक्षणिक

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणको प्रयोग

आधार ख्याल गर्नुपर्ने धारणा अधिकारी (२०६३), पौडेल (२०६७) र ढकाल (२०७४/२०७५) को रहेको छ । भाषातत्त्व छनोटका उपर्युक्त आधारमध्ये यस लेखमा मनोवैज्ञानिक/शैक्षणिक आधारलाई केन्द्रविन्दुमा राखी प्रयुक्त पाठ्यवस्तुको विश्लेषण गरिएको छ ।

स्तरण भनेको पाठ्यवस्तुको विन्यासक्रमिक रखाइ वा प्रस्तुतिक्रम हो । भाषातत्त्वको स्तरणका सन्दर्भमा पङ्कतीय/रेखीय र चक्रीय स्तरणको प्रचलन बढी रहेको पाइन्छ (अधिकारी, २०६३ र पौडेल, २०६७) । रेखीय स्तरणमा “एउटा पाठ्य एकाइभित्रका सम्पूर्ण पक्ष वा आइटमहरू अनुक्रम मिलाएर राखिन्छ र त्यसको पूर्ण चर्चा पश्चात् मात्र अर्को पक्षमा प्रवेश गरिन्छ” (अधिकारी, २०६३, पृ. १०१) । यसमा उही पाठ्यवस्तु वा आइटम दोहोरिने सम्भावना कम हुने भएकाले व्याकरणका पाठ्यवस्तुको स्तरणमा यो पद्धति उपयुक्त मानिँदैन । “चक्रीय स्तरण त्यस्तो स्तरण हो, जसमा खास पाठ्यवस्तु वा तत्सम्बन्धी आइटम एक ठाउँमा एकपल्ट मात्र नआई भिन्नाभिन्नै सन्दर्भमा क्रमशः केही गहनता र विस्तृतिका साथ फेरि फेरि दोहोरिन सक्छन्” (अधिकारी, २०६३, पृ. १०२) । भाषातत्त्व र भाषिक सिपहरू परस्परमा सम्बन्धित र अन्तःशृङ्खलित हुन्छन् (ढकाल, २०७४/२०७५) । यसरी भाषिक सिप र भाषातत्त्वका पाठ्यवस्तुहरू चक्रीय प्रकृतिका हुने भएकाले यिनको स्तरण पनि चक्रीय स्वरूपकै हुनु आवश्यक पर्छ । यस लेखमा यिनै दुई स्तरणका आधारमा व्याकरणका पाठ्यवस्तुको अध्ययन गरिएको छ ।

पाठसँगको सम्बद्धता र कार्यमूलकता

व्याकरणका पाठ्यवस्तुलाई पाठ्यपुस्तकमा भाषाका पाठसँग आबद्ध गरेर प्रस्तुत गर्नुपर्ने तथा यसको सिकाइ सहजीकरण समेत पाठसँग एकीकृत गरी गर्नुपर्ने दृष्टिकोण पाठ्यक्रमले लिएको छ । यस सम्बन्धमा पाठ्यक्रममा भनिएको छ : “व्याकरण भनेको भाषा प्रयोगमा अन्तर्निहित संरचना एवम् व्यवस्था भएकाले यसलाई पाठभन्दा अलग राखेर हेर्नु उपयुक्त हुँदैन । तसर्थ क्षेत्र र क्रम तालिकामा उल्लेख गरिए पनि व्याकरणलाई पाठसँग एकीकृत गरी सिकाइ गर्ने दृष्टिकोण लिइने छ” (आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम, कक्षा ६-८, २०६९, पृ. ११) ।

भाषाका कार्यसँग सम्बद्ध गराइएको व्याकरण नै कार्यमूलक व्याकरण हो । प्रश्न गर्ने, तर्कवितर्क गर्ने आदि भाषिक कार्यमा यस्तो व्याकरण उपयोगी हुने गर्दछ (अधिकारी र शर्मा, २०६५) । यस सम्बन्धमा पाठ्यक्रममा भनिएको छ : “विद्यार्थीहरूकै आफ्नो भाषा प्रयोगमा अन्तर्निहित व्याकरणको व्यवस्था खोज्न लगाउनु र त्यसमा परिष्कार ल्याउन

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणको प्रयोग

व्याकरणात्मक सुझको उपयोग गर्नु वाञ्छनीय छ । “व्याकरणलाई रचनामुखी बनाउन लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, काल, पक्ष, भाव आदि विभिन्न वाक्य कोटिअनुसारका छोट्टा वर्णनहरू गर्न लगाउनु पनि आवश्यक छ” (आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम, कक्षा ६-८, २०६९, पृ. १४) । त्यसैगरी व्याकरणलाई भाषाका पाठसँग आबद्ध गर्ने तथा व्याकरणको प्रस्तुतिलाई आगमनात्मक ढाँचामा संयोजन गर्ने कार्यलाई समेत कार्यमूलकता भन्न सकिन्छ । तसर्थ प्रस्तुत लेखमा यी सबै आधारहरूबाट व्याकरणमा पाठसम्बद्धता र कार्यमूलकताको प्रयोग पहिचान गरिएको छ ।

उदाहरण र प्रयोग अभ्यास

पाठ्यपुस्तकमा दिइएका पाठहरू भाषाको सन्दर्भबद्ध अभ्यासका लागि सबभन्दा उपयुक्त सामग्री हुन् । “पाठका अन्त्यमा दिइने व्याकरणका अभ्यासहरू सोही पाठमा प्रयुक्त भाषिक संरचनामा आधारित हुनु उपयुक्त हुन्छ” (अधिकारी, २०६३, पृ. १६०) । व्याकरणका पाठ्यवस्तुलाई व्याकरणात्मक अवधारणाभन्दा प्रयोगात्मक र सम्प्रेषणात्मक सामर्थ्यमा आधारित बनाई सिकाउनु उपयुक्त हुन्छ । यस सम्बन्धमा पाठ्यक्रममा भनिएको छ : “कक्षा ६-८ मा व्याकरण समावेश गर्नुको अभिप्राय यसको सैद्धान्तिक ज्ञान गराउनु होइन । विधाका पाठहरूको प्रकृतिअनुसारका व्याकरण तत्त्वको पहिचान र तिनको उपयुक्त प्रयोग गर्ने क्षमता विकासका लागि यसलाई समावेश गरिएको हो” (आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम, कक्षा ६-८, २०६९, पृ. ११) । त्यस्तै, “यस तहमा व्याकरण सिकाइ गर्नुको उद्देश्य बालबालिकाहरूलाई भाषाको शुद्ध प्रयोगप्रति अभिप्रेरित गर्नु हो । अतः व्याकरणलाई नियमहरूमा केन्द्रित गरी परिभाषा र उदाहरणद्वारा पुस्त्याइँ गर्ने परम्परालाई त्यागी विद्यार्थीहरूमा उदाहरण र प्रयोगका आधारमा सम्बद्ध पाठभित्रैबाट नियमको खोजी गर्ने उत्सुकता जगाइदिनु उपयुक्त हुन्छ” (आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम, कक्षा ६-८, २०६९, पृ. १४) । यसरी आधारभूत तहको नेपाली भाषा पाठ्यक्रमले उदाहरण र प्रयोग अभ्यासलाई महत्त्व दिएकाले यसलाई पनि व्याकरणको अध्ययनको आधार बनाइएको हो ।

परिणाम र छलफल

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणान्तर्गत प्रस्तुत गरिएका विषयवस्तुलाई पाठ्यक्रमअनुरूपता, छनोट र स्तरण, प्रस्तुतिक्रम र कार्यमूलकता तथा उदाहरण र प्रयोग गरी विभिन्न उपशीर्षकमा निम्नानुसार चर्चा गरिएको छ :

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणको प्रयोग

पाठ्यक्रमअनुरूपता

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यक्रममा कार्यमूलक व्याकरणअन्तर्गत विभिन्न ११ ओटा विषयक्षेत्रहरू समावेश गरिएको छ । जुन सङ्गति, काल, पक्ष, अर्थ वा भाव, वाक्य परिवर्तन, वाच्य परिवर्तन, शब्दवर्ग, कारक र विभक्ति, उच्चारण (वर्णगत र शब्दगत), लेख्य चिह्न र वर्णविन्यास हुन् । तर पाठ्यपुस्तकमा उच्चारण र वर्णविन्यासलाई कार्यमूलक व्याकरणको विषयक्षेत्रमा नराखी उच्चारण र हिज्जे शीर्षकको अलग्गै स्तम्भमा राखिएको छ । तसर्थ यस लेखमा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरण स्तम्भअन्तर्गत राखिएका विषयवस्तुको मात्र चर्चा गरिएको छ, उच्चारण र वर्णविन्यासको चर्चा गरिएको छैन । जसलाई क्रमशः तालिका १ र २ मा प्रस्तुत गरिन्छ :

तालिका १

पाठ्यक्रमअनुरूप पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणका विषयवस्तुको प्रयोग

कार्यमूलक व्याकरणको क्षेत्र	पाठ्यक्रम पाठ्यवस्तु	निर्देशित पाठ्यपुस्तकमा प्रयोग	पृ. सं.
(अ) सङ्गति	(क) लिङ्ग	पाठ १, नं. १७ (वचन)	५
	(ख) वचन	पाठ ६, नं. १८ (पुरुष र आदर)	४५
	(ग) पुरुष	पाठ १३, नं. २२ (पदसङ्गति)	९४
	(घ) आदर	पाठ २१, नं. १९ र २१ (पदसङ्गति)	१५१- १५३
(आ) काल	(क) वर्तमान	पाठ ४, नं. १६ (सबै काल र पक्ष), नं. १७, (तीनओटा काल) र नं. २०, (भविष्यत् काल)	२९ र ३०
	(ख) भूत		
	(ग) भविष्यत्	पाठ २१, नं. २२ (भविष्यत् काल)	१५३
(इ) पक्ष	(क) अपूर्ण (ख) पूर्ण	पाठ ४, नं. १६, (कालसँगै पक्षको चर्चा)	२९
	(ग) अज्ञात (घ) अभ्यस्त		
(ई) अर्थ वा	(क) आज्ञार्थ	पाठ ७, नं. १२ (वाक्य निर्माण) र १३ (वाक्य परिवर्तन)	५० र

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणको प्रयोग

भाव	(ख) इच्छार्थ	पाठ १४, नं. १९ (वाक्य परिवर्तन)	५१
	(ग) सम्भावनार्थ	पाठ १७, नं. १४ र १५ (इच्छार्थ र आज्ञार्थ)	१०१
			१२१
(उ) वाक्य परिवर्तन	लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर र करण/अकरण, काल र पक्षका आधारमा	पाठ ६, नं. १९ (पुरुष र आदर परिवर्तन) पाठ २१, नं. २० (लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर र काल परिवर्तन) पाठ ७, नं. १४ र १५ (करण अकरण) पाठ ९, नं. २० (करण अकरण) पाठ १२, नं. १५ (करणबाट अकरणमा परिवर्तन) पाठ १८, नं. १७ (अकरण वाक्य रचना) पाठ ४, नं. १८ र १९ (काल र पक्ष परिवर्तन) पाठ ८, नं. १६ र १७ (काल र पक्ष परिवर्तन) पाठ १३, नं. २० (काल परिवर्तन) र नं. २१ (काल परिवर्तन गरी वाक्य रचना) पाठ १४, नं. १७ र १८ (काल र पक्ष परिवर्तन) पाठ १६, नं. १८ (काल र पक्ष परिवर्तन)	४५ र ४६ १५२ ५१ ६७ ८३ १२६ ३० ५७ र ५८ ९३ १०१ ११४
(ऊ) वाच्य परिवर्तन	(क) कर्तृवाच्य (ख) कर्मवाच्य (ग) भाववाच्य	पाठ २०, नं. १४ (वाच्य चिनारी) र १५ (वाच्य परिवर्तन)	१४२- १४४

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणको प्रयोग

(ए) शब्दवर्ग	(क) नाम	पाठ १, नं. १५ र १६, पाठ १८, नं. १६ (नाम)	४ र ५, १२५
	(ख) सर्वनाम	पाठ २, नं. १३, पाठ, १० नं. १९, पाठ १५, नं. १६ (सर्वनाम)	१२, ७४, १०८
	(ग) विशेषण	पाठ ५, नं. ११ र १२, पाठ १३, नं. १९, पाठ १६, नं. १७ (विशेषण)	३५, ९३,
	(घ) क्रियापद	पाठ १८, नं. १७ (अकरण क्रियापद), पाठ २२, नं. १५ (भाव क्रियापद)	११४
		पाठ ११, नं. १२ र १३ (क्रियाविशेषण)	१२६, १५९
	(ङ) क्रियायोगी	पाठ १०, नं. १७ र १८ (नामयोगी)	७८ र
	(च) नामयोगी	पाठ ८, नं. १८, पाठ १६, नं. १९ (संयोजक)	७९
	(छ) संयोजक	पाठ २, नं. १४ र १५, पाठ १५, नं. १५, पाठ १७, नं. १३ (निपात)	७४
	(ज) निपात	पाठ २२, नं. १४ (क्रियायोगी, नामयोगी र विस्मयादिबोधक)	५८, ११४
	(झ) विस्मयादिबोधक	पाठ ११, नं. १४ (नामयोगी, संयोजक र निपात), नं. १५ (पदवर्ग पहिचान)	१२ र १३, १०८,१
		पाठ १२, नं. १४ (नाम र विशेषण), नं. १६ (पदवर्ग पहिचान)	२१ १५९
			७९
			८३
(ऐ) कारक र विभक्ति	(क) कारक (कर्ता, कर्म, सम्प्रदान, अपादान, अधिकरण)	पाठ ३, नं. १६ र १८ (कारक पहिचान)	१९-२१
	(ख) विभक्तिको प्रयोग		
	(ग) विभक्ति नियम (सरल र तिर्यक्को प्रयोग)	पाठ १५, नं. १४ (विभक्ति पहिचान)	१०८

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणको प्रयोग

		पाठ ३, नं. १७ (विभक्ति प्रयोग)	२१
(औ) लेख्य चिह्न	(क) पूर्णविराम प्रश्न (ग) अल्पविराम (घ) अर्धविराम उद्गार (च) योजक (छ) कोष्क (ज) उद्धरण (झ) निर्देश	(ख) पाठ १९, नं. १३, १४, १५ र १६ (सबै लेख्य चिह्न)	१३२- १३४

स्रोत : कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक

तालिका २

पाठ्यपुस्तकमा उच्चारण र हिज्जेअन्तर्गत राखिएका कार्यमूलक व्याकरणका विषयवस्तुहरू

कार्यमूलक व्याकरणको क्षेत्र	पाठ्यक्रम निर्देशित पाठ्यवस्तु	पाठ्यपुस्तकमा प्रयोग	पृ. सं.
(ओ) उच्चारण (वर्णगत, शब्दगत)	(क) ध्वनिको उच्चारण (ख) शब्दको उच्चारण	यो पाठ्यवस्तुलाई पाठ्यपुस्तकमा उच्चारण र हिज्जे उपशीर्षकअन्तर्गत समावेश गरिएकोले यहाँ यसको चर्चा गरिएको छैन ।	
(अं) वर्णविन्यास	पाठमा प्रयुक्त शब्दहरूमा वर्णविन्यासको उपयुक्त प्रयोग (क) ह्रस्वदीर्घ (ख) य/ए (ग) ब/व (घ) श/ष/स (ङ) रयँ/ज्ञ (च) रि/ऋ (छ) छ/क्ष (ज) ञ/ण/न (झ) शिरविन्दु/चन्द्रविन्दु (ञ) विसर्ग (ट) पदयोग र पदवियोग	पाठ ९, नं. २१, पदयोग र पदवियोगको एक मात्र अभ्यास राखिएको, वर्णविन्यासका अन्य विषयवस्तुहरू उच्चारण र हिज्जेअन्तर्गत राखिएकोले यिनको चर्चा यस अध्ययनमा गरिएको छैन ।	६७

स्रोत : कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणको प्रयोग

तालिका १ अनुसार पाठ्यक्रममा कार्यमूलक व्याकरणको पहिलो क्षेत्रमा सङ्गतिअन्तर्गतका पाठ्यवस्तुहरू लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदर रहेका छन् । जसमध्ये पाठ्यपुस्तकमा वचनलाई पाठ १, नं. १७ मा, पुरुष र आदरलाई पाठ ६, नं. १८ मा तथा पदसङ्गतिलाई पाठ १३, नं. २२ मा र पाठ २१, नं. १९ र २१ मा समेटिएको छ भने लिङ्गसम्बन्धी विषयवस्तुलाई छुट्टै प्रस्तुत गरिएको छैन ।

दोस्रो क्षेत्र कालका पाठ्यवस्तुहरूमा वर्तमान, भूत र भविष्यत् काल रहेका छन् । जसलाई पाठ ४, नं. १६, १७ र २० तथा पाठ २१, नं. २२ मा प्रस्तुत गरिएको छ । तेस्रो क्षेत्र पक्षअन्तर्गत अपूर्ण, पूर्ण, अज्ञात र अभ्यस्त रहेका छन् । जसलाई पाठ्यपुस्तकमा पाठ ४, नं. १६ मा कालसँगसँगै चर्चा गरिएको छ । पाठ्यक्रमले कालको सामान्य पक्ष प्रस्तुत गरेको छैन । सामान्य पक्षलाई कालको मूल रूप मानेर पक्षमा समावेश नगरिएको देखिन्छ । पाठ्यपुस्तकमा पाठ ४, नं. १६ मा काल र पक्षको उदाहरण तालिकामा तीनओटा काल र चारओटा पक्ष (अपूर्ण, पूर्ण, अज्ञात र अभ्यस्त) मात्र प्रस्तुत गरिएको छ । तर तालिकाको व्याख्यामा सामान्य पक्षको समेत चर्चा (पृ. २९) गरिएको छ । सामान्य पक्षको चर्चा पाठ ४, नं. (ड) र (ज) (पृ. २९ र ३०) तथा पाठ १६, नं. १८ (पृ. ११४) अन्तर्गत पनि गरिएको छ । यसरी पाठ्यक्रमले उल्लेख नगरेको सामान्य पक्षलाई पाठ्यपुस्तकमा चर्चा गरिनुले पक्षको प्रस्तुति पाठ्यक्रमअनुरूप नभएको भन्न सकिन्छ ।

चौथो क्षेत्र अर्थ वा भावका पाठ्यविषयहरू आज्ञार्थ, इच्छार्थ र सम्भावनार्थ रहेका छन् । यी पाठ्यविषयलाई पाठ्यपुस्तकमा पाठ ७, नं. १२ र १३, पाठ १४, नं. १९ र पाठ १७, नं. १४ र १५ अन्तर्गत समावेश गरिएको छ । पाँचौँ क्षेत्र वाक्य परिवर्तनमा लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, करण/अकरण, काल र पक्षका आधारमा वाक्य परिवर्तन आदि विषयवस्तुहरू निर्दिष्ट गरिएका छन् । जसमध्ये लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका आधारमा वाक्य परिवर्तनलाई पाठ ६, नं. १९ तथा पाठ २१, नं. २० मा, करण/अकरणका आधारमा वाक्य परिवर्तनलाई पाठ ७, नं. १४ र १५, पाठ ९, नं. २०, पाठ १२, नं. १५ र पाठ १८, नं. १७ मा तथा काल र पक्षका आधारमा वाक्य परिवर्तनलाई पाठ ४, नं. १८ र १९, पाठ ८, नं. १६ र १७, पाठ १३, नं. २० र २१, पाठ १४ नं. १७ र १८ तथा पाठ १६, नं. १८ मा समावेश गरिएको छ ।

छैठौँ क्षेत्र वाच्य परिवर्तनमा कर्तृ, कर्म र भाववाच्य रहेका छन् । यी विषयवस्तुलाई पाठ्यपुस्तकमा पाठ २०, नं. १४ र १५ मा समेटिएको छ । त्यस्तै, सातौँ क्षेत्रका रूपमा

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणको प्रयोग

शब्दवर्गान्तर्गत नौ प्रकारका शब्दहरू र तिनको शब्दवर्ग पहिचानसम्बन्धी विषयवस्तु पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेको देखिन्छ । पाठ्यपुस्तकका यी विषयवस्तुलाई सम्बोधन गर्न नाम पाठ १ र १८ मा, सर्वनाम पाठ २, १० तथा १५ मा, विशेषण पाठ ५, १३ तथा १६ मा, क्रियापद पाठ १८ र २२ मा, क्रियायोगी पाठ ११ मा, नामयोगी पाठ १० मा, संयोजक पाठ ८ र १६ मा, निपात पाठ २, १५ र १७ मा र विस्मयादिबोधक पाठ २२ मा राखिएको छ । पाठ ११ तथा पाठ १२ मा मिश्रित किसिमका र शब्दवर्ग पहिचानसम्बन्धी विषयवस्तुहरू समेटिएको छ । तर पाठ्यक्रममा क्रियायोगी भनेर उल्लेख गरिएको शब्दवर्गलाई पाठ्यपुस्तकमा क्रियाविशेषण (पाठ ११, पृ. ७८-७९) भनेर प्रस्तुत गरिएको छ । त्यस्तै, पाठ्यक्रमले शब्दवर्ग भनेर प्रस्तुत गरेको विषयलाई पाठ्यपुस्तकमा पदवर्ग (पाठ ११, पृ. ७९ र पाठ १२, पृ. ८३) भनिएको छ । जसले गर्दा पाठकहरूमा अन्योल सिर्जना भएको छ ।

आठौँ क्षेत्रका रूपमा पाठ्यक्रममा कारक र विभक्तिअन्तर्गत कारक, विभक्ति र विभक्ति नियमको प्रयोग विषय निर्धारण गरिएको छ । जसमा कारक पाठ ३, नं. १६ र १८, विभक्ति पाठ १५, नं. १४ र विभक्ति नियमलाई पाठ ३, नं. १७ अन्तर्गत प्रस्तुत गरिएको छ । दशौँ क्षेत्रका रूपमा पाठ्यक्रममा लेख्यचिह्न राखिएको छ । यसअन्तर्गत पूर्णविराम, प्रश्न चिह्न, अल्पविराम, अर्धविराम, उद्गार चिह्न, योजक चिह्न, कोष्ठक चिह्न, उद्धरण चिह्न र निर्देश चिह्न गरी नौओटा चिह्नहरू निर्धारण गरिएका छन् । जसलाई पाठ्यपुस्तकमा पाठ १९, नं. १३, १४, १५ र १६ मा समावेश गरिएको छ ।

उल्लिखित चर्चाका आधारमा कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा राखिएका कार्यमूलक व्याकरणका विषयवस्तुहरू पाठ्यक्रमअनुरूप नै देखिन्छन् । तर पाठ्यक्रमले कार्यमूलक व्याकरणका क्षेत्रभित्र राखेका उच्चारण र वर्णविन्यासलाई अलगगै शीर्षक दिएर उच्चारण र हिज्जे स्तम्भमा समावेश गर्नु, पाठ्यक्रमले वर्णविन्यास नाम दिएको विषयक्षेत्रलाई पाठ्यपुस्तकमा हिज्जे भनिनु, पाठ्यक्रमले उल्लेख नगरेको कालको सामान्य पक्षलाई पाठ्यपुस्तकमा समावेश गर्नु, पाठ्यक्रमले प्रयोग गरेको क्रियायोगी शब्दका सट्टा पाठ्यपुस्तकमा क्रियाविशेषण शब्द प्रयोग गर्नु तथा शब्दवर्गलाई पाठ्यपुस्तकमा पदवर्ग नाम दिनुजस्ता कमी कमजोरीलाई सुधार गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणको प्रयोग

छनोट र स्तरण

छनोट र स्तरणका आधारमा कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा समावेश गरिएका कार्यमूलक व्याकरणका विषयवस्तुलाई तालिकामा निम्नबमोजिम प्रस्तुत गरिन्छ :

तालिका ३

छनोट र स्तरणका आधारमा व्याकरणका विषयवस्तुको प्रस्तुति

पाठक्रम	पाठशीर्षक र विधा	व्याकरणको विषयवस्तु
१	नेपाल (कविता)	नाम र वचन पहिचान तथा प्रयोग
२	भाग्य (कथा)	पुरुष र निपात पहिचान तथा प्रयोग
३	देवकुमारी थापा (जीवनी)	कारक र विभक्ति परिचय, पहिचान र प्रयोग
४	ग्रन्थचित्र (प्रबन्ध)	काल, पक्ष चिनारी र वाक्य परिवर्तन
५	निवेदन (निवेदन)	विशेषण चिनारी तथा पहिचान
६	मित्रता (कथा)	पुरुष र आदर चिनारी तथा वाक्य परिवर्तन
७	सिप र श्रम (कविता)	भाव चिनारी र भाव परिवर्तन, करण अकरण
८	भूगोलविद् हर्क गुरुङ (जीवनी)	काल र पक्ष परिवर्तन, संयोजक
९	प्रकृति र वातावरण (प्रबन्ध)	करण अकरण, पदयोग र पदवियोग
१०	एउटा घटना (कथा)	नामयोगी, सर्वनाम पहिचान
११	दाजुलाई चिठी (चिठी)	क्रियाविशेषण, नामयोगी, संयोजक र निपात, पदवर्ग
१२	मेरो घर (कविता)	नाम र विशेषण, करण अकरण, पदवर्ग
१३	विज्ञान अभिशाप नभई वरदान (वादविवाद)	विशेषण, वर्तमान र भविष्यत् काल र पक्ष परिवर्तन, पदसङ्गति
१४	साहित्यकार रवीन्द्रनाथ ठाकुर (जीवनी)	भूत काल र पक्ष परिवर्तन, भाव परिवर्तन
१५	ठग समातियो (कथा)	विभक्ति, निपात र सर्वनाम
१६	कम्प्युटर र इन्टरनेट (प्रबन्ध)	विशेषण, भविष्यत् काल र पक्ष, संयोजक
१७	हामी एउटै हौं (एकाङ्की)	निपात, इच्छार्थ र आज्ञार्थ भाव
१८	आह्वान (कविता)	नाम, अकरण क्रियापद
१९	सिंह र स्यालको कथा (कथा)	लेख्य चिह्नको प्रयोग, पहिचान र रचना
२०	नेपाली संस्कृति (प्रबन्ध)	वाच्य (कर्तृ, कर्म र भाव) चिनारी र परिवर्तन
२१	सर आइज्याक न्युटन (जीवनी)	लिङ्ग, वचन, पुरुष र कालका उदाहरण तथा वाक्य परिवर्तन, पदसङ्गति, भविष्यत्

२२	स्वाभिमान (कथा)	काल क्रियायोगी, नामयोगी र विस्मयादिबोधक, भाव
----	-----------------	--

स्रोत : कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तक

तालिका ३ अनुसार निर्धारित पाठ्यपुस्तकमा समावेश गरिएका कार्यमूलक व्याकरणका विषयवस्तुहरू पाठ्यक्रमअनुरूप तथा विद्यार्थीको स्तर र तहअनुकूल नै छनोट भएका देखिन्छन् । तर पनि वाच्यअन्तर्गतको भाववाच्य, शब्दवर्गअन्तर्गतको अव्यय वर्ग (क्रियायोगी, नामयोगी, संयोजक, निपात र विस्मयादिबोधक), कारक, विभक्ति र विभक्ति नियमको प्रयोग आदि विषय विद्यार्थीहरूका लागि कठिन हुने देखिन्छन् । तसर्थ यी विषयवस्तुको छनोटमा सावधानी अपनाई थप सरलीकृत गरी प्रस्तुत गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

स्तरणका हिसाबले व्याकरणका विषयवस्तुहरू रेखीय र चक्रीय दुवै प्रकारले संयोजन गरिएको देखिन्छ । जसमा अधिकांस विषयवस्तुलाई चक्रीय स्तरणको क्रममा प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ । तालिका १ र ३ मा विषयवस्तुको स्तरणलाई स्पष्ट रूपमा देखाइएको छ । तालिकाअनुसार चक्रीय स्तरणमा राखिएका विषयवस्तुहरूमा लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, काल, पक्ष, भाव वा अर्थ, करण/अकरण र शब्दवर्ग रहेका छन् । त्यस्तै, गरी रेखीय स्तरणमा राखिएका विषयवस्तुहरूमा वाच्य, कारक र विभक्ति तथा लेख्यचिह्न रहेका छन् । यसरी हेर्दा पाठ्यपुस्तकमा व्याकरणका अधिकांश विषयवस्तुलाई चक्रीय स्तरणमा प्रस्तुत गरे पनि कठिन प्रकृतिका लाग्ने वाच्य, कारक र विभक्ति तथा लेख्यचिह्नको प्रयोग आदि विषयवस्तुलाई रेखीय ढाँचामा प्रस्तुत गरिएको देखिन्छ । यी विषयवस्तुलाई पनि चक्रीय ढाँचामा प्रस्तुत गर्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

पाठसँगको सम्बद्धता र कार्यमूलकता

कार्यमूलक व्याकरणका पाठ्यवस्तुको पाठसँगको सम्बद्धता र कार्यमूलकताको अवस्थालाई तालिकामा निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणको प्रयोग

तालिका ४

व्याकरणका पाठ्यवस्तुको पाठसँगको सम्बद्धता र कार्यमूलकता

पाठक्रम	पाठसँगको सम्बद्धता	सन्दर्भयुक्त प्रस्तुति	पाठसँग सम्बद्ध र सन्दर्भयुक्त प्रस्तुति	सन्दर्भविहीन प्रस्तुति	जम्मा
पाठ १		नं. १५ र १७		नं. १६	३
पाठ २			नं. १३ र १४	नं. १५	३
पाठ ३		नं १६		नं. १७ र १८	३
पाठ ४	नं. १७		नं. १६	नं. १८, १९ र २०	५
पाठ ५			नं. ११ र १२		२
पाठ ६		नं. १८		नं. १९	२
पाठ ७		नं. १२	नं. १४	नं. १३ र १५	४
पाठ ८	नं. १७		नं. १८	नं. १६	३
पाठ ९				नं. २०	१
पाठ १०	नं. १९		नं. १७	नं. १८	३
पाठ ११	नं. १३ र १४	नं. १५	नं. १२		४
पाठ १२	नं. १४, १५	नं. १६			३
पाठ १३	नं. १९ र २०	नं. २२		नं. २१	४
पाठ १४	नं. १७			नं १८ र १९	३
पाठ १५	नं. १४, १५ र १६				३
पाठ १६	नं. १७, १८	नं. १९			३
पाठ १७	नं. १४ र १५	नं. १३			३
पाठ १८	नं. १६	नं. १७			२
पाठ १९	नं. १५ र १६	नं. १३ र १४			४
पाठ २०		नं. १४		नं. १५	२
पाठ २१			नं. १९	नं. २०, २१ र २२	४
पाठ २२		नं. १४ र १५			२
जम्मा	२०	१६	१०	२०	६६

स्रोत : कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तक

तालिका ४ अनुसार कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकको कार्यमूलक व्याकरण स्तम्भमा जम्मा ६६ ओटा पाठ र अभ्यासहरू समेटिएको देखिन्छ। जसमध्ये २० ओटा

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणको प्रयोग

पाठसँग सम्बद्ध, पाठसँग सन्दर्भित नगरी उदाहरण र सैद्धान्तिक चर्चा प्रस्तुत गरेर १६ ओटा, पाठसँगको सम्बद्धता र सन्दर्भयुक्त व्याख्याका आधारमा १० ओटा र पाठसँग आबद्ध नगरी तथा सन्दर्भसमेत नदिई २० ओटा विषयहरू राखिएका छन्। यस तथ्यलाई अध्ययन गर्दा पाठसँग सम्बद्ध गरेर तथा सन्दर्भ नदिई दिइएका पाठ र अभ्यासहरूको सङ्ख्या सबैभन्दा बढी २०-२० ओटा रहेको पाइन्छ। यसपछिको क्रममा सन्दर्भयुक्त प्रस्तुति दिएर समावेश गरिएका १६ ओटा तथा पाठसँग आबद्ध गरी सन्दर्भसमेत खुलाएर प्रयोग गरिएका पाठ र अभ्यासहरू १० ओटा रहेका देखिन्छन्। विश्लेषित पाठ्यपुस्तकमा पाठसँग सम्बद्ध व्याकरणका विषयवस्तु २० ओटा र पाठ तथा सन्दर्भयुक्त १० ओटा गरी ३० ओटा विषयवस्तु पाठसँग सम्बन्धित देखिन्छन्। १६ ओटा विषयवस्तुलाई उदाहरणबाट सिद्धान्तको क्रममा राखिएको छ भने २० ओटा विषयवस्तुहरूलाई सन्दर्भविना र पाठसँग आबद्ध नगरी प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ। जसलाई पाठ्यक्रमको अपेक्षाअनुसार उपयुक्त मान्न सकिदैन।

आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम, कक्षा ६-८ (२०६९) ले व्याकरणको पाठसँगको आबद्धता, उदाहरण र प्रयोगका आधारमा सिकाउने आगमन विधि र विद्यार्थीहरूकै आफ्नो भाषा प्रयोगमा अन्तर्निहित व्यवस्था खोज्न लगाउने तथा व्याकरणलाई रचनामुखी बनाउन गरिने वर्णनात्मक प्रस्तुतिका कार्यलाई पनि कार्यमूलकता भनेको पाइन्छ। यो अवधारणाका आधारमा हेर्दा २० ओटा विषयहरू पाठसँग सम्बद्ध रहेका, १६ ओटा विषयहरू उदाहरण र प्रयोगका आधारमा नियमको चर्चा गरिएका, १० ओटा विषयहरू पाठ सन्दर्भ र सैद्धान्तिक प्रकृतिको मिश्रित रूपका तथा २० ओटा विषय/अभ्यासहरू सन्दर्भविहीन, निर्देशनात्मक र स्वतन्त्र रचना गर्ने किसिमका भएकाले कार्यमूलकताका आधारमा पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त व्याकरणका विषयवस्तुहरू उपयुक्त देखिन्छन्।

उदाहरण र प्रयोग अभ्यास

उदाहरण र प्रयोग अभ्यासका आधारमा पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त कार्यमूलक व्याकरणका विषयवस्तुलाई निम्नानुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणको प्रयोग

तालिका ५

उदाहरण र प्रयोग अभ्यासका आधारमा कार्यमूलक व्याकरण

पाठक्रम	उदाहरण र सिद्धान्त	उदाहरण, सिद्धान्त र प्रयोग अभ्यास	प्रयोग अभ्यास	उदाहरण र प्रयोग अभ्यास	र जम्मा
पाठ १	नं. १५		नं. १६	नं. १७	३
पाठ २		नं. १३ र १४	नं. १५		३
पाठ ३	नं. १६		नं. १७ र १८		३
पाठ ४		नं. १६	नं. १७, १८, १९ र २०		५
पाठ ५		नं. ११		नं. १२	२
पाठ ६	नं. १८		नं. १९		२
पाठ ७		नं. १२ र १४	नं. १३ र १५		४
पाठ ८		नं. १८	नं. १६ र १७		३
पाठ ९			नं. २०		१
पाठ १०		नं. १७	नं. १८	नं. १९	३
पाठ ११	नं. १२		नं. १३, १४ र १५		४
पाठ १२			नं. १४, १५ र १६		३
पाठ १३			नं. २० र २१	नं. १९ र २२	४
पाठ १४			नं. १७, १८ र १९		३
पाठ १५				नं. १४, १५ र १६	३
पाठ १६			नं. १७, १८ र १९		३
पाठ १७				नं. १३, १४ र १५	३
पाठ १८				नं. १६ र १७	२
पाठ १९	नं. १३		नं. १४, १५ र १६		४

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणको प्रयोग

पाठ २०	नं. १४		नं. १५		२
पाठ २१		नं. १९		नं. २०, २१ र २२	४
पाठ २२				नं. १४ र १५	२
जम्मा	६	९	३८	१३	६६

स्रोत : कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तक

तालिका ५ अनुसार विश्लेष्य पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त ६६ ओटा कार्यमूलक व्याकरणका विषयहरूमध्ये उदाहरण र सिद्धान्त समेटेर ६ ओटा, उदाहरण, सिद्धान्त र प्रयोग अभ्यासको क्रममा ९ ओटा, उदाहरण र प्रयोग अभ्यासलाई संयोजन गरेर १३ ओटा तथा प्रयोग अभ्यासमा केन्द्रित भएर ३८ ओटा अभ्यासहरू राखिएको देखिन्छ । जसलाई पाठ्यक्रमको मर्मसँग दाँज्दा उदाहरण र सिद्धान्तसँग सम्बन्धित ६ ओटा तथा उदाहरण, सिद्धान्त र प्रयोग अभ्यास केन्द्रित ९ ओटा गरी १५ ओटा अभ्यासमा व्याकरणका नियम, परिभाषा र वर्गीकरणलाई प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ । जुन कुरा पाठ्यक्रमले अपेक्षा गरेको छैन । तसर्थ यी विषयवस्तुलाई पनि प्रयोग अभ्यास तथा उदाहरण र प्रयोग अभ्यासमै केन्द्रित गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

निष्कर्ष

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त कार्यमूलक व्याकरणका विषयवस्तुहरूलाई पाठ्यक्रमअनुरूपताका आधारमा तुलना गर्दा पाठ्यक्रमले तोकेका सबै विषयक्षेत्र र विषयवस्तुहरूलाई कार्यमूलक व्याकरणले समेटेको देखिँदैन । पाठ्यक्रममा कार्यमूलक व्याकरणको विषयक्षेत्रमा समावेश गरिएका उच्चारण र वर्णविन्यासलाई पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणअन्तर्गत समावेश नगरी उच्चारण र हिज्जे नामको अलगगै स्तम्भमा राखिनु, पाठ्यक्रममा वर्णविन्यास नाम दिइएको विषयलाई पाठ्यपुस्तकमा हिज्जे भनिनु, पाठ्यक्रममा चर्चा नगरिएको कालको सामान्य पक्षलाई पाठ्यपुस्तकमा उल्लेख गरिनु, पाठ्यक्रममा क्रियायोगी नाम दिइएको विषयलाई पाठ्यपुस्तकमा क्रियाविशेषण भनिनु तथा पाठ्यक्रममा शब्दवर्ग भनिएको विषयलाई पाठ्यपुस्तकमा पदवर्ग भनिनु आदि कुरालाई पाठ्यक्रमअनुरूप बनाउनु आवश्यक देखिन्छ ।

छनोटका हिसाबले अधिकांश विषयवस्तुहरू उपयुक्त रहे पनि कर्मवाच्य र भाववाच्यको पहिचान, शब्दवर्गको प्रयोग तथा पहिचान र कारक, विभक्ति र विभक्ति नियमको प्रयोग आदि विषयहरू उचित पाठ सन्दर्भ र उदाहरणमार्फत प्रस्तुत नभएको देखिन्छ । स्तरणका

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणको प्रयोग

हिसाबले लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, काल, पक्ष, भाव, करण/अकरण र शब्दवर्गका पाठहरू चक्रीय स्तरणमा रहेका देखिन्छन् भने तुलनात्मक रूपमा जटिल प्रकृतिका लाग्ने वाच्य, कारक र विभक्ति तथा लेख्यचिह्नका विषयवस्तुहरू रेखीय ढाँचामा संयोजन गरिएका छन् । यी विषयवस्तुलाई पनि चक्रीय स्तरणको ढाँचामा प्रस्तुत गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणअन्तर्गत प्रस्तुत गरिएका ६६ ओटा विषयवस्तुमध्ये २० ओटा पाठसँग प्रत्यक्ष सम्बन्धित, १६ ओटा उदाहरण सन्दर्भसहितका, १० ओटा पाठसँग सम्बन्धित गरी उदाहरण सन्दर्भसमेत दिइएका र २० ओटा सन्दर्भ नदिई प्रस्तुत गरिएका रहेका छन् । पाठ्यक्रमले अपेक्षा गरेको पाठसम्बद्धता र प्रयोग उदाहरणको मर्मलाई विनासन्दर्भ प्रस्तुत गरिएका विषयवस्तुले पूरा गर्न सक्दैनन् । तसर्थ यस्ता विषयवस्तुलाई पाठसन्दर्भित तथा उदाहरण र प्रयोगमा आधारित बनाउनु आवश्यक देखिन्छ । कार्यमूलकताका सन्दर्भमा पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक कतै पनि शिक्षक विद्यार्थीलाई स्पष्ट पारिएको छैन । पाठ्यक्रमको स्पष्टीकरणअनुसार कार्यमूलकतालाई कतै पाठसम्बद्धता, कतै उदाहरण र प्रयोग, कतै आगमन विधि र कतै विद्यार्थीको स्वतन्त्र रचना कार्यका रूपमा बुझ्नुपर्ने बाध्यता छ । यसलाई स्पष्ट परिभाषित गरी शिक्षक विद्यार्थीलाई यसको प्रयोगका सम्बन्धमा निर्देशन पनि दिनु आवश्यक देखिन्छ । पाठ्यक्रमको आशयअनुसार विश्लेषण गर्दा प्रयुक्त व्याकरणका विषयवस्तुहरू उपयुक्त देखिन्छन् ।

उदाहरण र प्रयोग अभ्यासका आधारमा कार्यमूलक व्याकरणका विषयवस्तुहरू अध्ययन गर्दा उदाहरण र सिद्धान्तमा आधारित ६ ओटा, उदाहरण, सिद्धान्त र प्रयोग अभ्यासमा आधारित ९ ओटा, प्रयोग अभ्यासमा आधारित ३८ ओटा तथा उदाहरण र प्रयोग अभ्यासमा आधारित १३ ओटा रहेका देखिन्छन् । पाठ्यक्रमले कार्यमूलक व्याकरण भनेर व्याकरणको नियम, परिभाषा र वर्गीकरणलाई नकारेको अवस्थामा व्याकरणका सिद्धान्तको वर्णन गरिएका १५ ओटा विषयहरू पाठ्यपुस्तकमा प्रयोग गरिनु युक्तिसङ्गत देखिँदैन । तसर्थ यी विषयवस्तुलाई पनि प्रयोग अभ्यास तथा उदाहरण र प्रयोग अभ्यासको ढाँचामा पुनर्लिखित गर्नु आवश्यक देखिन्छ । त्यस्तै, व्याकरणलाई पाठसँग आबद्ध गराई पाठभित्रैबाट व्याकरणका नियमको पहिचान र प्रयोग गर्नेतर्फ ध्यान केन्द्रित गर्नु वाञ्छनीय हुन्छ ।

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणको प्रयोग

सन्दर्भ सामग्री

- अधिकारी, हेमाङ्ग राज (२०६२), *सामाजिक र प्रायोगिक भाषा विज्ञान* (तेस्रो. संस्क.), काठमाडौँ : रत्न पुस्तक भण्डार ।
- अधिकारी, हेमाङ्ग राज (२०६३), *भाषा शिक्षण : केही परिप्रेक्ष्य तथा पद्धति*, काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- अधिकारी, हेमाङ्ग राज (२०६९), *नेपाली भाषा शिक्षण*, काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- अधिकारी, हेमाङ्ग राज र शर्मा, केदार प्रसाद (२०६५), *प्रारम्भिक नेपाली शिक्षण* (पाँचौँ. संस्क.), काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- ढकाल, शान्ति प्रसाद (२०७४/२०७५), *नेपाली भाषा शिक्षण : परिचय र प्रयोग*, काठमाडौँ : पिनाकल पब्लिकेसन ।
- ढकाल, शान्ति प्रसाद र खतिवडा, तीर्थराज (२०७३), *नेपाली भाषा र साहित्य शिक्षण*, काठमाडौँ : पिनाकल पब्लिकेसन ।
- ढकाल, शान्ति प्रसाद र खतिवडा, तीर्थराज (मि. न.), *भाषिक विद्या शिक्षण*, काठमाडौँ : पिनाकल पब्लिकेसन ।
- पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०६९), *आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम, कक्षा ६-८*, भक्तपुर : स्वयम् ।
- पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०७७), *नेपाली, कक्षा ८*, भक्तपुर : स्वयम् ।
- पौडेल, माधव प्रसाद (२०६७), *भाषा पाठ्यक्रम, पाठ्य सामग्री तथा शिक्षण पद्धति*, काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- पौडेल, माधव प्रसाद (२०७३), *प्रायोगिक भाषा विज्ञानका प्रमुख आयामहरू* (दो. संस्क.), काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- शर्मा, केदार प्रसाद र पौडेल, माधव प्रसाद (२०६७), *नेपाली भाषा र साहित्य शिक्षण*, काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा कार्यमूलक व्याकरणको प्रयोग

शर्मा, चिरञ्जीवी र शर्मा, निर्मला (२०६२), *पाठ्यक्रम योजना र अभ्यास*, काठमाडौं :
एम. के. पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स ।

शर्मा, राधाकृष्ण, शर्मा, रामदत्त र नागौरी, अम्बालाल (सन् १९९७), *हिन्दी भाषा और
साहित्य शिक्षण*, जयपुर : राजस्थान प्रकाशन ।

श्रीवास्तव, रवीन्द्रनाथ (सन् १९९२), *भाषा शिक्षण*, नई दिल्ली : वाणी प्रकाशन ।

सुवेदी, कृष्णप्रसाद (२०७५), *नेपाली भाषा शिक्षकहरूको पेसागत विकासका आधारहरूको
अध्ययन*, त्रि. वि. शिक्षाशास्त्र सङ्काय, ग्याजुएट स्कूल अफ
एजुकेशनअन्तर्गत दर्शनाचार्य उपाधिका लागि प्रस्तुत शोधप्रबन्ध, कीर्तिपुर ।